

Per una política responsable contra els paradisos fiscals

Nuria Almiron i Juan Hdez. Viguera

Publicat a:

El Pensament i l'acció. Quaderns de la Fundació Nous Horitzons, n. 27, pp. 4-45 (Premi Nous Horitzons 2007)

- 1. Introducció: per què incloure els paradisos fiscals en l'agenda política**
- 2. L'estat de la qüestió**
- 3. Ineficàcia i insuficiències dels projectes concertats**
- 4. L'actuació política responsable**
- 5. Conclusions**

1. Introducció: per què incloure els paradisos fiscals en l'agenda política

Des de la caiguda del mur de Berlín, els canvis a Europa i al món s'han succeït de forma tan accelerada i extensa, des de la tecnologia de les telecomunicacions amb mòbils i Internet fins la supressió de les barreres estatals externes i la globalització dels mercats financers, que el pensament progressista està mancat d'una reflexió profunda davant la nova situació i davant els nous condicionants sorgits per l'acció política.

La urgència de la reflexió política per a l'acció global

Ara mateix, segueix pendent d'elaborar una anàlisi en profunditat i estratègies de llarg abast adequades per dissenyar polítiques proactives que controlin les noves forces que representen els interessos econòmics, que responguin als nous reptes i que continguin propostes polítiques de nova fornada davant la situació de globalització dels mercats financers; més enllà de les respostes més corrents que van des de l'assumpció oberta o soterrada i vergonyosa del discurs neoliberal dominant en un ampli espectre de la socialdemocràcia, fins a les posicions de marginació i de resistència infructuosa en agrupacions minoritàries sense impacte social. Uns posicionaments que són irrellevants, en la pràctica, davant l'empenta intel·lectual i política de determinats sectors, els interessos dels quals són satisfets per l'FMI, l'OCDE i altres organismes internacionals difusors de la línia *modernitzadora* i neoliberal ortodoxa —denunciada amb solvència per personalitats del propi sistema global, com Joseph Stiglitz—, que facilita i

potencia els mercats financers mundials on no es crea riquesa i el diner es compra i es ven en les seves diverses encarnacions —bé sigui en forma d'accions, bons, préstecs bancaris, assegurances, opcions o d'altres productes financers.

És a dir, una part important de la classe política sembla resignada al creixent i progressiu domini de l'economia productiva dels països europeus per les finances internacionals controlades pel capital nord americà,¹ cosa que es tradueix en la pràctica en el desbordament de l'endeutament de les llars i en el creixent pes dels grans fons d'inversió en les principals corporacions nacionals, augmentant d'aquesta manera la dependència externa envers capitals especulatius.

Davant d'això, des d'una perspectiva crítica i de denúncia, una sèrie d'analistes clarividents (per exemple, George i Fabrizio, 1998; Chesnais i Plihon, 2000; Duménil i Levy, 2001; Seabrooke, 2001; Brenner, 2002; Aglietta i Moatti, 2002; Goerge i Wolf, 2002; Stiglitz, 2003; Chesnais, 2004; Torres López, 2005) ha permès donar nom al fenomen mundial que ha destruït les antigues fronteres nacionals amb manifestacions que desborden les capacitats del Estats nacionals. Però, fins a data d'avui, la majoria de les seves crítiques i propostes avançades no han calat en el discurs polític dominant, per la qual cosa ha estat impossible articular-los en propostes polítiques concretes explicables i assumibles pels electors en les democràcies occidentals. A Europa, a més, la mutació patida pel projecte d'integració des de finals dels vuitanta no ha estat percebuda en tota la seva transcendència pel que fa als seus efectes sobre el desmantellament dels controls estatals sobre els moviments transnacionals de capitals, sobre els mercats, sobre els bancs i sobre el poder econòmic en general, mitjançant la creació d'un mer espai comercial dins la globalitat —sense que s'hagi dut a terme la construcció simultània d'una regulació i una estructura institucional democràtica a nivell comunitari amb competències reals que governin el mercat interior—. I això resulta tant més transcendent en Estats com Espanya, on la liberalització i desregulació s'ha confós històricament amb els processos de desmantellament intern de les estructures intervencionistes de la dictadura franquista, de manera que la ciutadania va percebre com a democratització i modernització aquesta confusió de

¹ Una anàlisi imprescindible del predomini actual dels Estats Units sobre les finances internacionals l'ofereix *US Power in International Finance. The Victory of Dividends*, de Leonard Seabrooke (2001).

processos dispars; processos que han desenvolupat una economia pròspera sota un Estat amb escassa capacitat d'intervenció davant el poder financer globalitzat, que compte amb l'opacitat i les facilitats d'una sèrie de microestats convertits, *de iure* o *de facto*, en paradisos fiscals del capitalisme financer mundial.

Cap a polítiques actives davant la globalització financera

Endinsats ja en el nou segle, en el que les conseqüències negatives i perniciosos de la globalització neoliberal són cada vegada més perceptibles i la seva crítica es troba recolzada per rellevants personalitats del propi sistema, com l'esmentat Stiglitz, es fa necessària la correcció de les creixents desigualtats socials i polítiques de redistribució de la renda que tingui present la realitat actual de la globalització financera i la pèrdua de capacitats dels Estats per afrontar i superar la nova situació.

Per una banda, partir de plantejaments decimonònics, pensant només en l'interior d'un Estat aïllat del seu voltant, condueix a la inoperància de les posicions polítiques que defensen l'Estat front al mercat; per bé que també és cert que, ara mateix, a la Unió Europea només compten els Estats, tot i estar condicionats per l'entramat institucional construït des de la dècada dels vuitanta pel funcionament d'un mercat interior obert. D'aquí prové la urgència de l'anàlisi dels esdeveniments quotidians rellevants i la reflexió política que condueixin cap a propostes d'acció en el marc actual dels Estats condicionats per la UE, per la integració en organitzacions internacionals i, per descomptat, per l'existència de poders financers globalitzats.

La rellevància política actual de la qüestió es posa de manifest en el sí del principal impulsor de la globalització financera neoliberal. Al 2001, la repercussió de l'impagament dels impostos en el greu dèficit públic dels EUA va determinar que el Subcomitè Permanent del Senat sobre Investigacions del Comitè d'Assumptes Governamentals i de Seguretat Interior —en aquell moment presidit pel senador republicà, Norm Coleman, i animat pel senador de l'aleshores minoria demòcrata, Carl Levin— dugués a terme una investigació de més d'un any sobre la qüestió dels paradisos fiscals i els abusos dels centres financers extraterritorials o *offshore* «que estan soccavant la integritat del sistema tributari federal, desviant desenes de milers de milions

de dòlars cada any del Tresor dels EUA i minant l'acompliment de les lleis dels EUA», segons es va afirmar en la seva sessió plenària (HSGAC, 2006).

Les audiències senatorials celebrades des de 2001 varen examinar la manca de cooperació històrica i actual, d'alguns paradisos fiscals extraterritorials, en l'aplicació de les normes internacionals i la seva resistència a la divulgació d'informació necessària per a detectar, aturar i perseguir l'evasió i el frau fiscal als EUA. Després de la primera fase de sessions, l'informe publicat al gener de 2003 (HSGAC, 2003) va proporcionar una anàlisi en profunditat de la utilització abusiva que havia fet Enron dels refugis fiscals; i les sessions posteriors i l'informe bipartidari emès al 2005 (HSGAC, 2005) varen oferir una visió interna sobre com respectables auditors, bancs, assessors d'inversions i advocats es van convertir en motors que promovien el disseny, la venda i l'execució de «proteccions fiscals abusives» a les corporacions i individus de tot el país.

En l'esmentada sessió plenària del subcomitè del Senat estadunidenc, es varen presentar una sèrie de casos sobre la utilització de fideïcomisos (*trusts*) i de societats fictícies en territoris *offshore* per escapar-se de les lleis dels EUA sobre impostos, valors i prevenció de blanqueig de capitals, aportant la seva informació i dictamen experts de bancs, auditors, consultores i agències de valors. L'informe destapà els abusos duts a terme amb falsos fideïcomisos, societats fantasma i presumptes operacions realitzades des de paradisos fiscals per ajudar a algunes persones a evadir el pagament dels impostos al Tresor, que els experts estimen significa una pèrdua d'ingressos fiscals que oscil·la entre 40.000 i 70.000 milions de dòlars l'any, un import que es deu però no es recapta.

A Espanya, durant els darrers anys, els mitjans de comunicació —malgrat el seu habitual mutisme davant els abusos del sistema financer— s'han vist obligats a reflectir a les seves pàgines un llarg rosari de casos i escàndols lligats als paradisos fiscals —sense que això hagi generat el necessari debat públic sobre les repercussions que la disponibilitat dels paradisos fiscals està tenint a l'economia i al mercat financer espanyols—. I això, tot i que la societat civil s'ha aixecat per denunciar i protestar per l'ús creixent que fan dels paradisos fiscals les grans

corporacions transnacionals sorgides de les privatitzacions de les grans empreses estatals. És el cas de l'organització Attac, l'associació ciutadana contra els moviments especulatius de capitals que, amb el recolzament de diversos milers de firmes, va presentar al 2005 una sèrie de propostes davant el Ministeri d'Economia —reiterades al 2006— per combatre aquesta intervenció dels paradisos fiscals que revelen els casos i escàndols fets públics.

Escàndols com els del BBVA, Gescartera o el Prestige. El primer, el Banc Bilbao Vizcaya (BBV), abans de la seva fusió amb Argentaria, va disposar durant 14 anys d'un abundant nombre de fons dipositats en comptes secretes a través d'una teranyina de societats instrumentals radicades a Jersey, Suïssa i Liechtenstein; fons amb els que va finançar el pagament de pensions extraordinàries als exconsellers del BBV. Les societats *offshore* de l'illa de Jersey foren, també, les que varen fer possible l'estafa de Gescartera, en perjudici de les inversions de petits estalviadors individuals i d'estalviadors institucionals. Mentre que els avatars de la catàstrofe ecològica causada per l'enfonsament del petrolier Prestige davant les costes gallegues al novembre de 2002, i la desídia governamental del moment que el va agreujar, han ocultat a l'opinió pública la intervenció decisiva de Suïssa, Liechtenstein, Libèria i les Bahames com a paradisos fiscals en aquesta catàstrofe. Perquè aquest infortuni mediambiental implica a una xarxa de societats instrumentals com a propietàries de la càrrega del petrolier i del vaixell-escombraria, així com a la bandera de conveniència de les Bahames. Aquest és el motiu que, després de més de quatre anys, segueixi pendent l'obtenció de proves documentals per a la depuració de responsabilitats civils, mentre els contribuents espanyols han hagut de sufragar les indemnitzacions i la recuperació dels danys materials; sense que ningú hagi pogut anticipar quan finalitzarà les seves investigacions el jutjat de Corcubiión de a Coruña, doncs per això cal l'obtenció de documents dels referits microestats.

Mentrestant, les memòries anuals de bancs i caixes d'estalvi recullen algunes dades de les seves filials i sucursals en països i territoris catalogats com a paradisos fiscals, on, en la majoria dels casos, no realitzen activitat econòmica alguna que en justifiqui la seva domiciliació, doncs els objectius no declarats, però sabuts, són *l'estalvi fiscal*, denominació actual de l'impagament

d'impostos al país de la seu societària central, i la participació, sense supervisió de ningú, en grans operacions financeres, legals o il·legals, homologada per la legalitat dels fluxos financers amb els paradisos fiscals.

Els casos més recents de les operacions judicials i policials de Balena blanca i Operació Malaia, esdevingudes bàsicament a Marbella, han revelat les greus implicacions que les facilitats per registrar societats instrumentals a Gibraltar tenen en l'especulació immobiliària i en la corrupció política de les institucions municipals, fins el punt d'impulsar la decisió del Govern espanyol de dissoldre la corporació municipal de Marbella.²

A Catalunya, amb entitats financeres pròpies de gran envergadura —com La Caixa o el Banc de Sabadell, aquest darrer va adquirir el 2003 precisament un banc especialitzat en serveis *offshore*, com era el Banc Atlàntic—; amb un mercat immobiliari en expansió especulativa desbocada des de fa anys; i amb grans patrimonis privats públicament ubicats fora del territori —com és el cas de diverses icones artístiques que han localitzat el seu domicili fiscal a Andorra o Suïssa—, el debat és, igualment, inexistent. I això és així malgrat la presència d'escàndols propis amb implicacions *offshore*, com han estat els casos d'Ercross-Ertoil, l'operació Marbre Roig o l'operació Wardbase del cas Kio. En el cas de l'empresa Ercross-Ertoil, un episodi integrat en l'afer de gran abast de la petrolera francesa Elf-Aquitaine, el paper protagonista dels *holdings* luxemburguesos en aquesta trama de principis dels noranta és manifest (Almiron, 2003: 59-60). Més recentment, al 2005, el Ministeri de l'Interior, a través de l'operació Marbre Roig, feia pública la desarticulació d'una xarxa internacional amb base a Barcelona i Tarragona, amb comptes bancàries en diversos paradisos fiscals, acusada de blanquejar gairebé 100 milions d'euros, procedents d'actuacions delictives, a través del sector immobiliari. Per altra banda, al 2005, dins de les diverses sentències dels casos Kio i Javier de la Rosa, en la peça separada i sentenciada per l'Audiència Nacional anomenada Operació Wardbase, va quedar demostrat el

² La mateixa moció de censura que va destituir a l'alcalde de Marbella, Julián Muñoz, hauria estat finançada per advocats i magnats financers vinculats a paradisos fiscals com Liechtenstein i Gibraltar, segons informacions de la premsa espanyola entre octubre i novembre de 2003.

desviament de 12 milions d'euros del Grup Torras a una compte suïssa de l'exdiplomàtic Manuel de Prado i Colón de Carvajal (El País, 6 de març i 28 de juny de 2006).

La inexistència de debat social i polític profund sobre la qüestió, malgrat la llarga llista d'escàndols amb vinculacions *offshore*, genera que, enlloc d'en un front contra la fiscalitat extraterritorial, les batalles es lliurin en terrenys impropis, principalment escenaris imposats pels interessos neoconservadors; de manera que, per exemple, les càrregues impositives sobre l'herència es presenten a Catalunya com una desigualtat contributiva envers la resta de l'Estat i, àdhuc, com la justificació de l'extraterritorialització de les grans fortunes catalanes.

Com s'ha fet evident en d'altres experiències d'Estats realment fallits (Moisés, 2006: 47-49), la nova corrupció que es genera gràcies a la llibertat dels fluxos financers internacionals sense controls públics treu partit de la descentralització política que debilita la defensa de les administracions públiques davant el poder financer internacional, com apunten les dades revelades per les esmentades operacions policials i judicials. Per això, els anomenats paradisos fiscals són una realitat de gran rellevància política actual que va més enllà de la seva consideració com una simple qüestió de política fiscal defensiva.

2. L'estat de la qüestió

La denominació «paradís fiscal», o el seu equivalent en anglès, *tax haven*, gairebé no es troba en els documents dels organismes financers internacionals, que prefereixen denominacions més tècniques com «territoris de fiscalitat reduïda», «centres amb activitat financera per a no residents», «jurisdiccions de baixa tributació» o «centres financers extraterritorials» (*offshore financial centres*). A ningú escapa que la diversitat de denominacions alternatives al terme paradís fiscal respon a una concepció ideològica gens neutre del fenomen, l'objecte de la qual és, en essència, reduir la seva anàlisi a una perspectiva merament tècnica, com quan l'FMI ho defineix simplement com «the provision of financial services by banks and other agents to non-residents» (FMI, 2000-II-A).

Una excepció a això anterior és l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE). Des de la perspectiva dels sistemes fiscals comparatius, l'OCDE empra el terme «paradisos fiscals» juntament amb la denominació «règims fiscals preferencials perjudicials» (*harmful preferential tax regimes*) per referir-se al que anomena «pràctiques fiscals perjudicials» (*harmful tax practices*). A aquest organisme devem la única definició oficial de paradís fiscal que existeix, que l'OCDE va assignar a aquells països o territoris amb jurisdiccions que compleixin els següents quatre criteris: (1) una tributació nul·la o molt reduïda; (2) manca de transparència; (3) manca d'intercanvi efectiu d'informació; i (4) l'aïllament d'aquest règim fiscal privilegiat de l'economia interna (OCDE, 1998). Aquests criteris varen permetre al 2000 identificar fins a 47 règims potencialment perjudicials dins dels Estats membres de l'OCDE i fins a 35 paradisos fiscals entre Estats no membres (OCDE, 2000)³ —per bé que les negociacions entre bastidors van deixar fora a altres sis jurisdiccions que es van afanyar a comunicar el seu compromís d'eliminació de les «pràctiques fiscals perjudicials» (les Bermudes, les Illes Caiman, Xipre, Malta, Maurici i San Marino).

No hem d'oblidar que, amb la mateixa claredat, sota la denominació de «paradisos fiscals» però molt abans, la legislació espanyola ja va identificar a 48 territoris o països que mereixien tal catalogació (Reial Decret 1080/1991),⁴ llista que segueix vigent fins avui.

En dates similars a l'informe de l'OCDE, concretament el 5 d'abril de 2000, es va fer públic l'informe del Forum d'Estabilitat Financera (Financial Stability Forum o FSF) que, a instàncies

³ Els 47 règims fiscals potencialment perjudicials identificats dins de l'OCDE es trobaven a Austràlia, Bèlgica, Finlàndia, Itàlia, Irlanda, Portugal, Luxemburg, Suècia, Hongria, Islàndia, Holanda, Espanya, Suïssa, Grècia, Canadà, Corea, Turquia, Alemanya, Noruega i els Estats Units. Els 35 paradisos fiscals identificats eren: Andorra, Anguila, Antigua i Barbuda, Aruba, Les Bahames, Bahrein, Barbados, Belize, Illes Verges britàniques, Illes Cook, Dominica, Gibraltar, Granada, Guernesey/Sark/Alderney, Illa de Man, Jersey, Libèria, Liechtenstein, Maldives, Illes Marshall, Mònaco, Montserrat, Nauru, Antilles holandeses, Niue, Panamà, Samoa, Seychelles, Santa Lucia, San Cristòfol i Nevis, San Vicente i les Granadines, Tonga, Illes Turques i Caicos, Illes Verges dels EUA i Vanuatu.

⁴ Els 48 territoris identificats com a paradisos fiscals per la legislació espanyola són Andorra, Antilles holandeses, Aruba, Bahrein, Brunei, Xipre, Emirats Àrabs Units, Gibraltar, Hong-Kong, Anguila, Antigua i Barbuda, Les Bahames, Barbados, Bermudes, Illes Caiman, Illes Cook, Dominica, Granada, Fiji, Illes de Guernesey i de Jersey, Jamaica, Malta, Illes Malvines, Illa de Man, Illes Marianes, Maurici, Montserrat, Nauru, Illes Salomó, San Vicente i les Granadines, Santa Lucia, Trinitat i Tobago, Illes Turques i Caicos, Vanuatu, Illes Verges britàniques, Illes Verges dels EUA, Jordània, Líban, Libèria, Liechtenstein, Luxemburg, Macao, Mònaco, Oman, Panamà, San Marino, Seychelles i Singapur.

del G-7, va encarregar un treball sobre la fiscalitat *offshore* que, a la seva vegada, va donar lloc a una llista de 42 territoris (FSF, 2000).⁵

També al 2002, l'Oficina d'Assumptes d'Aplicació de la Legislació i Narcotràfic Internacional (Bureau for International Narcotics and Law Enforcement Affairs, BINLEA), del Departament d'Estat dels EUA, va establir, per la seva banda, tres criteris per definir els centres financers offshore o extraterritorials (BINLEA, 2002): (1) l'activitat financera *offshore* per a no residents està segregada de l'estructura bancària habitual per a residents; (2) la banca *offshore* no està sotmesa a les reglamentacions aplicades a la banca territorial per a residents; i (3) la legislació està dissenyada per oferir beneficis fiscals i financers als no residents que són emprats com a reclam per captar els seus fons.

Més recentment, el 27 de gener de 2007, tres senadors estatunidencs (Byron Dorgan, Carl Levin i Russ Feingold) varen presentar una proposta d'esmena al Senat dels EUA per modificar una normativa de regulació fiscal de 1986, la Internal Revenue Code, en la que identifiquen fins a 40 països que operen actualment com a paradisos fiscals (*tax haven countries*) (Dorgan et al, 2007).⁶

Com es pot observar, el catàleg de territoris o països inclosos a les anteriors llistes és molt coincident, per bé que és l'OCDE qui ofereix una visió més d'acord amb la realitat en incloure també al seu catàleg als territoris afectats en els propis Estats membres. No obstant l'anterior, la definició de l'OCDE sobre la base dels criteris esmentats és clarament insuficient, en la mesura que només té cura de la dimensió fiscal i ignora les dimensions bancària, financera i política, que són les que més llum bolquen sobre l'escenari complet del fenomen dels paradisos fiscals. El plantejament fragmentat seguit per les organitzacions internacionals envers aquesta realitat

⁵ Els 42 règims identificats per l'FSF el 2000 es distribuïen en tres grups: Hong Kong, Luxemburg, Singapur, Suïssa, Dublín, Guernsey, Illa de Man i Jersey; Andorra, Bahrein, Barbados, Bermudes, Gibraltar, Labuan (Malàisia), Macao, Malta i Mònaco; i Anguila, Antigua i Barbuda, Aruba, Belize, Illes Verges britàniques, Illes Caiman, Illes Cook, Costa Rica, Xipre, Líban, Liechtenstein, Illes Marshall, Maurici, Nauru, Antilles holandeses, Niue, Panamà, San Cristòfol i Nevis, Santa Lucia, San Vicente i les Granadines, Samoa, Seychelles, Les Bahames, Illes Turques i Caicos i Vanuatu.

⁶ Els 40 paradisos fiscals identificats pels senadors dels EUA al gener de 2007 eren: Andorra, Anguila, Antigua i Barbuda, Aruba, Les Bahames, Bahrein, Barbados, Belize, Bermudes, Illes Verges Britàniques, Illes Caiman, Illes Cook, Xipre, Dominica, Gibraltar, Granada, Guernsey, Illa de Man, Jersey, Libèria, Liechtenstein, Maldives, Malta, Illes Marshall, Maurici, Mònaco, Montserrat, Nauru, Antilles holandeses, Niue, Panamà, Samoa, San Marino, San Cristòfol i Nevis, Santa Lucia, San Vicente i les Granadines, Seychelles, Tonga, Illes Turques i Caicos i Vanuatu.

financera —degut a l'inexistència d'una voluntat ferma d'eradicació del fenomen— ha impedit abastar la totalitat i complexitat del fenomen dels centres *offshore* i, en conseqüència, ha impedit abordar-lo en el seu veritable context: el dels seus estrets vincles amb el capitalisme financer i, més en concret, amb el procés de globalització financera, amb les polítiques públiques dels Estats-nació més desenvolupats i amb el rol del sistema bancari.

Gènesis dels paradisos fiscals

Com recorda el mateix FMI —per bé que a través d'una interpretació doctrinària neoliberal—, el desenvolupament dels paradisos fiscals està profundament vinculat al desenvolupament dels mercats globals de capitals a partir del mercat dels eurodòlars, primer, i dels petrodòlars després, en el context econòmic internacional sorgit a partir de la Segona Guerra Mundial.

Tot i que sempre han existit centres territorials que, sota modalitats diverses, han privilegiat la captació de capitals atraient-los amb reclams de baixa fiscalitat,⁷ els paradisos fiscals, tal i com els coneixem avui, responen a la situació de la globalitat dels mercats financers sorgida al segle XX.

Abans de la dècada dels anys cinquanta, durant la primera meitat del segle XX, ja és possible localitzar enclavaments fiscals que pretenen atraure capitals *offshore*, com són els casos de Liechtenstein, que al 1926 crea les primeres mesures per atraure capitals no residents; les Bermudes, que el 1935 regula per primera vegada la creació de les primeres empreses per a no residents; o Suïssa, la neutralitat de la qual en les dues grans guerres li permet mantenir una fiscalitat baixa i que, de fet, funciona com a paradís dels grans patrimonis de russos, alemanys i sud-americans al llarg de tota la primera meitat del segle XX. Ara bé, aquests primers paradisos fiscals són molt pocs, amb prou feines els esmentats, i estan destinats principalment a l'evasió fiscal individual. La implicació de la gran banca i indústria internacionals —i la proliferació de centres *offshore*— no es produirà fins la segona fase, creadora del fenomen tal i com el coneixem avui arrel dels processos de globalització i liberalització financera.

⁷ La Ciutat del Vaticà, creada al segle VIII, la Lliga Hanseàtica del segle XIII o els ports francs del segle XIV són sovint reconeguts com indrets pioners en la implantació de mesures competitives o beneficioses des del punt de vista fiscal.

A partir de la dècada dels anys cinquanta, el creixement del volum de dòlars en circulació al món occidental va generar els anomenats eurodòlars (petrodòlars, després) que trastocaren els equilibris financers en tot el planeta. Alliberada de les regulacions del banc emissor —la Reserva Federal dels EUA— i alliberada de les reglamentacions locals dels diferents països —per no ser moneda nacional—, aquesta massa d'eurodòlars va ser gestionada lliurement per la banca internacional que, a més, buscava evitar les restriccions a la retribució de l'estalvi als EUA. Aquesta evolució s'accentua a la dècada dels anys setanta amb els petrodòlars —acumulats pels capitosts àrabs en bancs europeus— i amb els tipus de canvi flotants —sorgits de l'enfonsament del sistema de Bretton Woods en acabar-se l'any 1971 la convertibilitat del dòlar en or.

Paral·lelament, entre la dècada dels setanta i la dècada dels vuitanta, es produeixen diverses onades de reformes legislatives de signe neoconservador que busquen eliminar l'intervencionisme estatal en la regulació i el control dels mercats financers mitjançant la supressió de les barreres proteccionistes i els controls de canvi. Aquesta situació modifica radicalment les estructures dels mercats financers i, entre les seves moltes conseqüències, en destaca una en especial: la desintermediació del sistema bancari. La desintermediació bancària suposa que els actors bancaris deixen en un segon pla el que havia estat el seu rol principal fins el moment —el finançament de l'activitat productiva—, per passar a centrar el seu interès i activitat fonamental en els mercats de capitals —l'economia financera o «capital fictici», com l'anomenà Rudolph Hilferding (1910) —. Aquesta *financiarització* de la pròpia banca significa l'inici del seu paper protagonista en el desenvolupament dels centres financers *offshore* o extraterritorials, en convertir a una sèrie de microestats i territoris en plataformes des d'on dur a terme operacions amb més marge de llibertat i «menors costos fiscals», segons la pròpia terminologia bancària. Això començarà tenint lloc en el mateix cor de les finances mundials —protagonitzat pels bancs de la mateixa City londinenca i pels mateixos bancs estatunidencs que crearan sucursals a paradisos fiscals extraterritorials per operar i registrar els préstecs, evitant la tributació i els controls als EUA—, i s'ampliarà, en successives fases, a territoris

exterior al continent europeu però vinculats, en un primer moment, als principals Estats colonials i, en més tard, a d'altres Estats que busquen emular l'èxit dels anteriors.

Com a expressió manifesta d'aquest paper destacat que assoleix la banca en la creació dels paradisos fiscals moderns, a partir de la dècada de 1980 totes les grans entitats financeres aniran paulatinament obrint-se a un camp d'activitat denominat «banca privada» o «banca personal», destinada a las persones físiques amb grans patrimonis, i també a l'àmbit de l'anomenada «banca de negocis» o «banca d'inversions», menys regulada pels Estats, que gestiona grans patrimonis i participa en les grans fusions i adquisicions d'empreses (Hdez. Viguera, 2005).

En definitiva, el procés de globalització financera iniciat a partir de la segona meitat del segle XX i accentuat pel tàndem neoconservador Reagan-Tatcher a partir de la dècada de 1980, va incentivar el desenvolupament d'un sector dels mercats financers destinat a no residents anomenat *offshore* o extraterritorial i localitzat en jurisdiccions fiscals amb avantatges competitives de secretisme, menors regulacions i supervisió, juntament amb menors tipus fiscals —que atreïen als eurodòlars i petrodòlars que deambulaven pel planeta a la recerca de majors rendibilitats—. Manuel Castells va sintetitzar molt acertadament els trets bàsics del procés que va donar lloc al naixement de la globalització financera a través d'aquests i altres elements (Castells, 2000: 137-143):

(1) El primer i més important és, efectivament, la desregulació o alliberació de les operacions transnacionals, en eliminar-se els controls de canvi o límits a les entrades i sortides de capital. En aquest sentit, un dels principals estímuls a la multiplicació de paradisos fiscals es va produir al 1974, quan els EUA varen suprimir tots els controls de capitals i varen obrir les seves fronteres a la circulació de tot tipus de capitals. El desenvolupament i el creixement dels mercats d'eurodòlars es va veure així incentivat i va impulsar l'eclosió i consolidació dels paradisos fiscals —en la mesura que la supressió dels controls de capitals estadunidencs va fer augmentar l'acumulació de divises en ells—. Però no és menys important (2) la revolució tecnològica digital que esdevé a partir de la dècada dels anys setanta i que permet la interconnexió entre tots els actors dels mercats de capitals, característica aquesta essencial pel

procés de globalització financera que té lloc; (3) l'aparició de nous productes i instruments financers (assegurances de canvi, participacions preferents, derivats, holdings, Opas, *hedge funds*, fons d'inversió de capital risc, etc.) associats tots ells estretament al finançament radicant en centres extraterritorials que, per una banda, impulsen l'especulació financera i, per l'altre, s'ofereixen com a refugi i plataforma per les grans operacions financeres; (4) els moviments especulatius dels fluxos financers creixentment globals i autònoms envers la rendibilitat real de les economies; i (5) el sorgiment de les agències de qualificació de riscos, com Standard & Poor o Moody's, que representen a actors poderosos i influents per la interconnexió dels mercats financers i estableixen normes de referència supraestatals.

Des de la seva particular coherència ideològica, els economistes de l'FMI consideren que el creixement dels centres financers extraterritorials va ser degut a l'elevada pressió fiscal dels sistemes en vigor als països més desenvolupats a les dècades dels anys seixanta i setanta, a més de formar part de la llibertat d'actuació dels mercats de capitals (FMI, 2000). Però aquesta interpretació oblida la legitimitat d'aquests sistemes fiscals —els governs europeus varen tenir que enfrontar-se a dues reconstruccions postbèl·liques molt exigents en recursos— i oblida el paper acomplert pels paradisos fiscals en el procés de liberalització, primer com a element de pressió a favor de la desregulació del sector financer i dels mercats i, després, com element reforçador de la mateixa. Els paradisos fiscals, tal i com els coneixem avui, no neixen perquè els règims fiscals dels països desenvolupats siguin restrictius, sinó perquè les primeres polítiques liberalitzadores del capital generen uns volums tremends de diner que no estan sota cap control, i que volen seguir sense estar-ho. No estant disposats, doncs, a reincorporar-se als règims fiscals dissenyats per al sosteniment de l'Estat del Benestar, aquests capitals es converteixen en ariets del moviment neoliberal que pretén desmantellar-lo.

El paper dels Estats i de la gran banca

Resulten, així, evidents els profunds vincles existents entre la creació dels moderns paradisos fiscals i els processos polítics i econòmics globals que han tingut lloc des de la Segona Guerra Mundial al planeta. La taula següent mostra, en particular, els vincles amb els principals Estats

colonials del segle XX dels territoris considerats com a paradisos fiscals per l'OCDE, l'FSF, la legislació espanyola i la proposta al Senat dels EUA citats a l'apartat anterior.

PARADISOS FISCALS I VINCULACIONS ESTATALS		
Paradís fiscal	Ubicació	Vinculació
Andorra, Principat d'	Europa	Estat lliure associat amb la Unió Europea.
Anguila, Territori britànic de ultramar de	Antilles (Carib)	Colònia britànica fins al 1969. Actualment territori britànic d'ultramar.
Antigua i Barbuda	Antilles (Carib)	Colònia britànica fins al 1981. Membre de la Commonwealth. Isabel II d'Anglaterra és la Cap d'Estat.
Antilles holandeses	Antilles (Carib)	Colònia holandesa
Aruba	Antilles (Carib)	Colònia holandesa
Bahames, Les	Antilles (Carib)	Colònia britànica fins al 1973. Membre de la Commonwealth. Isabel II d'Anglaterra és la Cap d'Estat.
Bahrein, Regne de	Península aràbiga	Protectorat britànic fins el 1971. Estat amic de l'OTAN.
Barbados	Antilles (Carib)	Colònia britànica fins al 1966. Membre de la Commonwealth. Isabel II d'Anglaterra és la Cap d'Estat.
Belize	Antilles (Carib)	Colònia britànica fins al 1981. Membre de la Commonwealth. Isabel II d'Anglaterra és la Cap d'Estat.
Bermudes, Territori britànic d'ultramar de les	Antilles (Carib)	Colònia britànica fins al 1985. Actualment territori britànic d'ultramar. Isabel II d'Anglaterra és la Cap d'Estat.
Brunei, Sultanat de	Àsia	Colònia britànica fins al 1983. Membre de la Commonwealth.
Xipre, República de	Europa	Colònia britànica fins el 1960.
Costa Rica, República de	Amèrica Central	Dependència de la Corona espanyola fins el 1821.
Dominica, República de	Antilles (Carib)	Colònia britànica fins el 1978. Membre de la Commonwealth.
Emirats Àrabs Units	Península Àràbiga	Protectorat britànic fins el 1971.
Fiji, República de las	Pacífic Sud	Colònia britànica fins el 1970. Membre de la Commonwealth. Isabel II d'Anglaterra és la Cap d'Estat.
Gibraltar	Europa	Territori britànic d'ultramar.
Granada	Antilles (Carib)	Colònia britànica fins el 1974. Membre de la Commonwealth. Isabel II d'Anglaterra és la Cap d'Estat.
Hong-Kong	Àsia	Colònia britànica fins el 1987. Actualment regió administrativa especial de la República Popular Xina.

Irlanda, República d'	Europa	Dependència de la Corona britànica fins el 1922.
Illa de Man	Europa	Dependència de la corona britànica. Isabel II d'Anglaterra és la Cap d'Estat.
Illes Caiman	Antilles (Carib)	Colònia britànica fins el 1962. Actualment territori britànic d'ultramar.
Illes Cook	Pacífic Sud	Protectorat britànic fins el 1901 i Estat associat amb Nova Zelanda fins el 1965. Membre de la Commonwealth. Isabel II d'Anglaterra és la Cap d'Estat..
Illes del Canal (Jersey, Guernese, Sark, Alderney)	Europa	Dependència de la corona britànica.
Illes Malvines	Atlàntic Sud	Territori britànic d'ultramar.
Illes Marianes	Pacífic Sud	Estat lliure associat amb els Estats Units.
Illes Marshall, República de les	Pacífic Sud	Protectorat estatunidenc fins el 1986. Actualment Estat lliure associat amb els Estats Units.
Illes Salomó	Pacífic Sud	Protectorat britànic fins el 1978. Membre de la Commonwealth. Isabel II d'Anglaterra és la Cap d'Estat.
Illes Seychelles, República de les	Oceà Índic	Colònia britànica fins el 1976. Membre de la Commonwealth.
Illes Turques i Caicos	Antilles (Carib)	Territori britànic d'ultramar.
Illes Verges Britàniques	Antilles (Carib)	Territori britànic d'ultramar.
Illes Verges dels EUA	Antilles (Carib)	Àrea insular dels EUA.
Jamaica	Antilles (Carib)	Colònia britànica fins el 1962. Isabel II d'Anglaterra és la Cap d'Estat.
Jordània, Regne Hachemita de	Orient Pròxim	Mandat britànic fins el 1946.
Líban, República del	Creixent Fèrtil	Colònia francesa fins el 1941.
Libèria, República de	Àfrica Occidental	Estat independent creat al 1820 per esclaus nord-americans amb el recolzament de comunitats religioses i filantròpiques dels EUA i la cooperació del govern dels EUA.
Liechtenstein, Principat de	Europa	Estat independent estretament vinculat a Àustria fins la Primera Guerra Mundial i a Suïssa a partir d'ella, amb qui està econòmicament integrada des de 1924. Està adherit a l'Espai Econòmic Europeu.
Luxemburg, Gran Ducat de	Europa	Estat independent integrat a la Unió Econòmica del Benelux.
Macao	Àsia	Colònia portuguesa fins el 1999. Actualment regió administrativa especial de la República Popular Xina.
Malàisia	Àsia	Colònia britànica fins el 1957.
Maldives, República de les	Àsia	Colònia britànica fins el 1965. Membre de la Commonwealth.
Malta, República de	Europa	Colònia britànica fins el 1964. Membre de la

		Commonwealth.
Maurici, República de	Oceà Índic	Colònia britànica fins el 1968. Membre de la Commonwealth.
Mònaco, Principat de	Europa	Ciutat-Estat independent estretament vinculada a la República francesa.
Montserrat	Antilles (Carib)	Territori britànic d'ultramar.
Nauru, República de	Pacífic Sud	Colònia britànica administrada per Austràlia fins el 1968. Membre de la Commonwealth.
Niue	Pacífic Sud	Protectorat britànic administrat per Nova Zelanda fins el 1974. Actualment es un Estat lliure associat amb Nova Zelanda. Membre de la Commonwealth.
Oman, Sultanat de	Península Àrabica	Protectorat britànic fins el 1971.
Panamà, República de	Amèrica Central	Estat independent des de 1821. Els EUA li va cedir els drets d'exploració del canal de Panamà al 1999.
Samoa, Estat Independent de les	Pacífic Sud	Territori en fideïcomís de Nova Zelanda fins el 1962.
San Cristòfol i Nevis, Federació de	Antilles (Carib)	Colònia britànica fins el 1983. Membre de la Commonwealth. Isabel II d'Anglaterra és la Cap d'Estat.
San Marino, República de	Europa	Estat independent estretament vinculat amb la República italiana.
San Vicente i les Granadines	Antilles (Carib)	Colònia britànica fins el 1979. Membre de la Commonwealth. Isabel II d'Anglaterra és la Cap d'Estat.
Santa Lucia	Antilles (Carib)	Colònia britànica fins el 1979. Membre de la Commonwealth. Isabel II d'Anglaterra és la Cap d'Estat.
Singapur, República de	Àsia	Colònia britànica fins el 1963. Membre de la Commonwealth.
Suïssa, Confederació	Europa	Estat independent econòmicament integrat amb Liechtenstein.
Tonga, Regne de	Pacífic Sud	Protectorat britànic fins el 1970. Membre de la Commonwealth.
Trinitat i Tobago, República de	Antilles (Carib)	Colònia britànica fins el 1962. Membre de la Commonwealth.
Vanuatu, República de	Pacífic Sud	Condomini franc-britànic fins el 1980. Membre de la Commonwealth.
<p>Font: Elaboració pròpia.</p> <p>Territoris inclosos en els catàlegs de l'OCDE (2002), FSF (2002), legislació espanyola (Reial Decret 1080/1991) i proposta dels senadors dels EUA (Dorgan <i>et al</i>, 2007).</p>		

Observis que dels 59 territoris assenyalats com a paradisos fiscals per aquests organismes, 40 estan o han estat vinculats al Regne Unit —dels quals 10 depenen encara directament de la corona britànica com a territoris britànics d'ultramar o dependències de la Corona.

La vinculació dels grans Estats colonials amb els centres financers *offshore* no és causal, com tampoc ho és el paper preeminent de la gran banca en aquests territoris. El mateix FMI reconeix que l'activitat bancària als paradisos fiscals és duta a terme principalment per «branches and affiliates of banks incorporated elsewhere, mainly in major countries, but also in larger emerging market economies» (FMI, 2000).

És a dir, que les diferents modalitats de banca extraterritorial localitzables als paradisos fiscals estan, en la seva immensa majoria, creades i gestionades per la banca situada fora dels paradisos fiscals, en els principals centres financers internacionals més reputats.

No cal acudir a l'FMI per descobrir aquesta subordinació de la banca *offshore* a la gran banca internacional resident als països rics; n'hi ha prou amb consultar la documentació anual declarada per les entitats financeres per obtenir al menys les xifres oficialment subministrades per la pròpia banca. A l'Estat espanyol, per exemple, el Santander Central Hispà, primera entitat del país, amb un benefici atribuïble al grup superior als 6.200 milions d'euros al 2005, declarava en el seu informe a la Securities Exchange Commission per aquell exercici fins a 51 societats radicades en paradisos fiscals amb un valor en llibres de 5.748 milions d'euros, beneficis per valor de 1.054 milions d'euros i capital i reserves estimats en 6.428 milions d'euros.

És més, l'activitat bancària *offshore* és, predominantment, una activitat interbancària, tal i com ho demostren les xifres subministrades per l'FMI, que indiquen que un 70% dels actius i un 60% dels passius transnacionals dels centres financers *offshore* estan referits a la relació entre bancs. A més, bona part de l'activitat financera més especulativa operada per la banca té lloc als paradisos fiscals, com ho demostra que l'expansió del mercat de productes derivats, un dels més especulatius, que va tenir lloc durant la dècada de 1990, es concentrés principalment en centres financers *offshore*, com reconeix el propi FMI (2000).

L'anterior posa de manifest el caràcter transversal i ubic del fenomen dels centres offshore, que va més enllà de simple catalitzador de l'evasió fiscal i es constitueix en peça fonamental del funcionament actual del sistema financer global.

Definició, xifres i delictes financers

La distinció que ha realitzat l'OCDE entre paradisos fiscals (*tax havens*) i règims fiscals potencialment perjudicials (*harmful preferential tax regimes*) —els citats a la nota 3 d'aquest document—, així com les divisions realitzades per organismes com el Fons Monetari Internacional (FMI, 2000), entre diversos tipus de règims fiscals favorables, no contribueixen en absolut a comprendre i combatre el fenomen *offshore*. Les característiques d'uns i altres règims poden variar àmpliament però en tots els casos l'objectiu és clar: es tracta de jurisdiccions —o, si més no, demarcacions acotades legalment— que no requereixen la residència dels operadors financers al territori —és més, als residents sovint se'ls aplica un règim fiscal diferent— ni operar amb moneda local —bàsicament s'opera amb euros o dòlars— i que configuren zones privilegiades fiscalment. Aquesta fiscalitat privilegiada pot contenir algun o tots els següents trets:

- (1) Regulacions fiscals nul·les o molt laxes (amb absència de tributació del benefici empresarial, de les donacions o de les herències; amb no obligatorietat de presentar comptes anuals).
- (2) Supervisions o controls nuls o molt laxes (sobre les transaccions financeres; sobre l'activitat de les empreses financeres o no financeres en ells radicades; simplicitat per a la creació de societats mercantils).
- (3) Opacitat informativa considerable o total (secret bancari, comptes anònims i numerades, cap obligació del client d'identificar-se davant l'entitat financera).

A més de l'anterior, els paradisos fiscals, bé es tracti de centres *offshore* o d'àrees *onshore* (dins de països que no són paradisos fiscals) es caracteritzen per la promoció dels seus règims privilegiats per atraure operacions i capitals; per la segregació completa dels serveis i regulació aplicats a residents i no residents; i per generar una economia paral·lela, en les demarcacions en les que operen, a la que correspondria realment el territori físic on es troba.

Oxfam, organització preocupada pels vincles entre els centres *offshore* i la perpetuació de la pobresa al món, resumeix en tres les funcions principals dels paradisos fiscals: (1) permeten a

individus i empreses l'evasió fiscal; (2) proporcionen un refugi a les conductes il·lícites i/o delictives, especialment provinents de la corrupció política, el tràfec d'armes, el narcotràfec i el terrorisme; i (3) contribueixen a augmentar la inestabilitat i les crisis financeres (Oxfam, 2000).

En efecte, la integració completa del fenomen *offshore* en el sistema financer neoliberal globalitzat suposa no només la seva existència com a instrument per la insolidaritat fiscal, sinó també l'estimulació de l'especulació i el risc —amb el subsegüent augment de la gravetat de les crisis— i l'eclosió d'una criminalitat financera sense precedents —finançament del terrorisme i blanqueig del diner brut procedent del terrorisme, les màfies, el narcotràfec, la corrupció política, etc.—. És impossible avaluar amb precisió a quan ascendeix la suma de la insolidaritat fiscal, l'especulació i la delinqüència financera als centres *offshore*, però diferents organismes ofereixen estimacions regularment.

Al 2005, un estudi de la Tax Justice Network (Xarxa per la Justícia Fiscal o TJN), calculava que els multimilionaris del planeta tenien dipositats en paradisos fiscals al voltant d'11,5 bilions de dòlars en actius, els quals s'estimava generaven 860.000 milions de dòlars anuals, que, a la seva vegada, suposaven una minva en els ingressos fiscals de 255.000 milions de dòlars a l'any (TJN, 2005). Aquesta estimació parteix dels càlculs de la principal institució que subministra dades bancàries internacionals, el Banc Internacional de Pagaments de Basilea (Bank of International Settlements o BIS), que al juny de 2004 registrava dipòsits bancaris *offshore* per valor de 2,7 bilions de dòlars. Donat que el total de dipòsits bancaris era en aquell moment de 14,4 bilions de dòlars, això suposava que, aproximadament, la quinta part de tots els dipòsits bancaris estaven situats en centres *offshore*.

Les anteriors xifres revelen, no obstant, només els actius dipositats en capital, i no té en compte cap altres tipus d'actius financers, com puguin ser les accions, els bons, l'or o els actius immobiliaris que puguin posseir les societats radicades *offshore*. De manera que el càlcul global del patrimoni mundial *offshore* és impossible d'obtenir. Ara bé, si als dipòsits bancaris informats pel BIS li afegim les inversions de cartera comptabilitzades per l'FMI, la xifra de recursos gestionats des de centres *offshore* arribava als 7,4 bilions de dòlars al 2004 (IFS, 2005).

Una altre forma d'avaluar la riquesa situada als paradisos fiscals és a través de les grans fortunes o patrimonis personals. L'informe *World Wealth Report 2006* de Merrill Lynch i Cap Gemini va estimar per a 2005 que el 37% de la riquesa acumulada per les grans fortunes del món es trobava a paradisos fiscals. Això suposava que al menys 12,3 bilions de dòlars dels patrimonis privats dels més rics (que pujaven a 33,3 bilions de dòlars) estaven situats en aquell moment *offshore* (MLCG, 2006). Les dades dels informes de Merrill Lynch i Cap Gemini mostren, a més, un creixement de les xifres any rere any, tant del patrimoni total acumulat per una mínima part de la població,⁸ com del percentatge d'aquest que està ubicat *offshore*. Però, altra vegada, aquestes dades són limitades, no inclouen els actius no financers, els bens immobles ni el valor de la propietat de les empreses privades que no cotitzen a borsa.

D'altres estudis, com els realitzats pel Boston Consulting Group (BCG), també per als grans patrimonis, indiquen una reducció dels dipòsits i de les inversions situats en paradisos fiscals extraterritorials *offshore* i un creixement dels situats en paradisos fiscals *onshore*, principalment a Londres, Nova York, Singapur i Hong Kong. En concret, per al 2004, BCG assenyalava, per aquest ordre, a Luxemburg, Suïssa, el Carib, Londres, Hong Kong i Singapur com els principals centres receptors d'inversions *offshore* al món (IFS, 2005). En general, des de finals del noranta, el volum estimat dels actius líquids situats en paradisos fiscals —tant extraterritorials *offshore* com extraterritorials *onshore*— ha voltat, avui ja ho supera, el terç dels actius totals. Per regions, malgrat que els EUA són qui major riquesa global acumulen, són els patrimonis asiàtics els més ubicats *offshore*, seguits dels europeus, els nord-americans i els llatinoamericans (IFS, 2006).

⁸ Segons totes les estimacions, el nombre de persones amb més d'un milió de dòlars de patrimoni—el barem per a ser considerat milionari— no ha deixat de pujar en els darrers anys. Si el 1996 hi havia 4,5 milions de milionaris al planeta, al 2005 la xifra de milionaris arribava als 8,7 milions de persones (MLCG, 2006). Per bé que, en termes proporcionals, l'augment envers la població total del planeta és insignificant, doncs suposa haver passat del 0,08% de milionaris al 1996 al 0,13% al 2005. Molt més significatiu, no obstant, és el creixement de la riquesa acumulada per aquests milionaris entre 1996 i 2005, que ha passat de 16,6 bilions de dòlars a 33,3 bilions. De manera que el nombre de rics ha augmentat (tot i que segueix representant menys del 0,2% de la població mundial) però, sobre tot, ha augmentat (un 100,6%) la riquesa concentrada a les seves mans.

A l'Estat espanyol, el nombre de persones físiques que guanya més d'un milió d'euros a l'any també va en augment, la qual cosa ens va situar el 2006 entre els 10 països del món amb més milionaris. El mateix passa amb l'increment de persones que tenen ingressos anuals superiors als 24 milions d'euros, que segons Merrill Lynch i Cap Gemini eren 1.500 persones al 2005, mentre que l'Agència Tributària espanyola només tenia identificats a 65 declarants de més de 30 milions d'euros de renda declarada (MLCG, 2006 i Jiménez Villarejo, 2007).

L'afectació local de lo global

Deixant al marge els riscos de la financiarització de l'economia derivats de mercats de capitals deslligats de l'economia productiva, els economistes neoliberals i gran part de la comunitat empresarial i professional vinculada —especialment advocats i notaris— insisteixen que els centres *offshore* poden i han de jugar un rol legítim en les finances mundials, dins d'una concepció fonamentalista del mercat, lliure de controls estatals, gràcies a la seva capacitat per fer més competitiva la fiscalitat estatal pressionant a la baixa sobre els sistemes tributaris. Ara bé, el component fiscal no és un element qualsevol del sistema financer estatal, sinó que els impostos són, abans que res, la base de les institucions de l'Estat —des de les forces de l'ordre públic fins les escoles, les vies públiques, els hospitals i la protecció social—. Són, en definitiva, el pilar sobre el que es recolza l'anomenat Estat del Benestar —o totes aquelles mesures que pretenguin redistribuir la riquesa, combatre les desigualtats socials i dotar a tots els ciutadans d'oportunitats similars—. Aquells que defensen la liberalització de la fiscalitat —i en fer-ho defensen les bondats de la competència de la fiscalitat extraterritorial— estan advocant per menys Estat i més mercat i, per descomptat, per la fi de l'Estat del Benestar. I estan amagant el paper central dels paradisos fiscals en el sistema financer global. Aquest paper central de les finances *offshore* produeix, en conseqüència, un impacte no només sobre les finances globals, sinó també sobre les finances locals. I el que succeeix en els mercats financers globals, estatals o locals té repercussions directes sobre tots els ciutadans.

Hem vist que són essencialment tres les funcions que aconsegueixen els paradisos fiscals. En l'àmbit individual o privat i en l'àmbit empresarial, la cerca de la minimització o reducció de l'impacte de la legislació nacional suposa, en primer lloc, l'evasió fiscal cap a règims extraterritorials. Citàvem la xifra estimada per la TJN de pèrdua global d'ingressos fiscals, al 2004, al voltant dels 255.000 milions de dòlars. Però aquesta xifra podria ser molt superior si tenim en compte que només els EUA i Canadà podrien acumular una evasió fiscal de 145.000 milions de dòlars (Ramos, 2007). I l'evasió fiscal no només constitueix un problema per les finances nacionals —que ingressen menys recursos pels sistemes de sanitat, pensions, educació i

infraestructures— sinó que suposa una realitat altament pertorbadora a la societat civil, doncs genera desigualtat i desincentiva el repartiment just de les càrregues tributàries.

Però l'evasió fiscal només és la punta de l'iceberg *offshore*. L'existència de jurisdiccions no supervisades i opaques significa l'existència d'escenaris ideals pel refugi d'empreses fraudulentas i per operacions o activitats il·legítimes —i també legítimes però d'elevats riscos— les conseqüències de les quals no són només econòmiques pels sistemes estatals afectats, sinó estructurals. Les finances globalitzades han multiplicat la inestabilitat del sistema financer estimulant l'especulació i el risc, que ara ni tan sols se sap on s'origina —i els riscos més grans i ocults originen crisis més grans per la seva envergadura i caràcter imprevisible—. Si resulta que una part significativa del total del risc bancari es gestiona de forma descontrolada en paradisos fiscals, es pot veure compromesa la viabilitat de tot el sistema bancari i, en conseqüència, la viabilitat del sistema econòmic en general. Risc que es multiplica novament si tenim en compte que un nombre cada vegada més gran d'empreses no financeres dedica una part creixent del seu temps i recursos a activitats —eminentment especulatives— en els mercats financers en el que diversos autors europeus, especialment francesos, han qualificat com de financiarització de l'economia productiva (Aglietta, 1998; Orlean, 1999; Chesnais 2001 i 2004; Chesnais i Plihon, 2003).

En darrer lloc, els efectes locals de les finances extraterritorials globalitzades són evidents a través del terrorisme, el narcotràfec, el tràfec d'armes i de persones, i a través de la criminalitat financera de coll blanc, que ha trobat en l'escenari extraterritorial el refugi perfecte pel blanqueig, l'especulació i l'ocultació. I, per tant, un obstacle permanent per la lluita dels Estats contra el crim; fins al punt que alguns analistes es refereixen a l'escenari financer global com el nou front dels conflictes moderns o *modern warfare* (Ramos, 2007).

3. Ineficàcia i insuficiències dels projectes concertats

Precisament, durant els anys noranta, per afrontar els nous problemes derivats de les finances internacionals, incloses les conseqüències negatives de la disponibilitat de centres financers

offshore convertits en paradisos fiscals, van anar sorgint noves organitzacions sectorials de difícil catalogació jurídica que venien a unir-se a les institucions històriques nascudes dels Acords de Bretton Woods al 1944 (FMI i Banc Mundial, essencialment), a l'OCDE o, fins i tot, a la més antiga del Banc Internacional de Pagaments (BIS).

En un principi, l'amplitud transnacional de la delinqüència econòmica, i en especial del blanqueig de capitals del comerç il·legal de la droga, que sobrepassa la capacitat dels Estats nacionals, va motivar que la ONU abordés als anys vuitanta la qüestió de la seva regulació des d'una perspectiva global, concretada més tard en el *Programa global contra el blanqueig de diner brut*. A la seva vegada, al 1989, les particularitats, el volum i el desenvolupament del fenomen de la delinqüència financera varen motivar la decisió dels governs del G-7 de crear el *Grup d'acció financera sobre el blanqueig de capitals* (GAFI) com a expressió d'una voluntat política dels grans països d'abordar seriosament la qüestió. Així mateix, les inquietuds suscidades pel potencial de riscos dels centres *offshore* sobre el sistema financer globalitzat, posat de manifest, especialment, per les crisis del Sud-est asiàtic i russa, varen portar al G-7 a convocar al 1999 el Fòrum d'Estabilitat Financera (FSF) —convertit després en òrgan permanent amb seu a Basilea—, que va diagnosticar el que ja era més que evident: la deficient regulació financera (FSF, 2000). En dates similars, al juny de 2000, els experts de l'FMI proposaven quinze iniciatives de política internacional que tenien com a objectiu contenir els efectes negatius dels centres financers extraterritorials per la seva laxa regulació financera, per la seva incitació a l'evasió fiscal i pel seu recolzament i incitació a la delinqüència financera (FMI, 2000: 15-19).

Tot aquest enrenou internacional —mitjançant fòrums, reunions d'experts i responsables sectorials de les finances nacionals i oficines permanents— du a terme una tasca de definició de *principis* i *estàndards* amb la pretensió de prevenir distintes disfuncions de la globalitat financera i dels seus agents en un intent infructuós de regular allò que està desregulat.

En definitiva, les intervencions de les organitzacions internacionals —des del G-7/G-8 fins el GAFI, passant per l'FMI i l'OCDE— representen, en elles mateixes, un reconeixement manifest

del descontrol existent en el sistema financer internacional i una evidència clara de l'absència de regulacions efectives que ordenin, encarrilin i controlin els moviments transnacionals de capitals i els mercats financers mundials.

El GAFI, contra el blanqueig de capitals

Creat al 1989, el GAFI, com el seu nom indica, no es pròpiament un organisme, sinó un grup intergovernamental sorgit d'un acord polític; en concret d'un acord dels països de l'anomenat G-7 (EUA, Regne Unit, Alemanya, França, Japó, Canadà i Itàlia). Es tracta d'un grup de treball (*task force*) que, a més, destaca per la seva reduïda representativitat geogràfica en plena economia globalitzada. Malgrat que, des de 2003, està format per 33 països —entre els que hi ha els EUA, els membres de la UE, Japó i Canadà i ara, també, Rússia i Sud-àfrica—, encara queden fora Xina, Índia, Pakistan, Indonèsia, Aràbia Saudita i altres territoris amb suficient rellevància als mercats financers internacionals com per oferir oportunitats àmplies al blanqueig de fons de la delinqüència financera de tot tipus.

El seu mandat inicial era el d'examinar les mesures legals nacionals previstes per combatre el rentat de diner negre, en gran part com a resposta a les enormes dimensions assolides pel narcotràfec i, això, és el que essencialment ha dut a terme. De tal manera, com a mer grup de treball, la tasca del GAFI es limita a l'anàlisi i descripció sociològica de les distintes modalitats de delinqüència financera, mitjançant l'emissió d'avaluacions i informes sobre tipologies que revelen la complexitat i gravetat del fenomen. La seva debilitat estructural s'evidencia encara més si tenim en compte que, al marge de la retòrica dels seus objectius, el seu àmbit d'actuació es limita a la revisió dels textos legislatius nacionals. I no pot ser d'altra manera, doncs el GAFI no disposa d'altres mitjans i instruments per verificar i controlar *in situ* l'eficàcia real de les mesures preventives previstes pels diminuts enclavaments, illes i territoris on es refugien les fortunes il·legals, i encara menor és la seva capacitat de control en el cas dels grans centres financers internacionals.

La seva principal fita —les Quaranta Recomanacions Preventives— no constitueix més que una referència de pautes i orientacions sobre mesures i actuacions per a la prevenció del blanqueig

de capitals il·licits. L'absència de força jurídicament vinculant, per exemple a través d'un conveni internacional subscrit a nivell estatal o de la seva institucionalització, impedeix que el GAFI pugui considerar-se un avançament seriós en la regulació de la delinqüència financera transnacional.

La mutació del projecte multilateral de l'OCDE

Com ressenyàvem anteriorment, els paradisos fiscals són una realitat que l'OCDE va abordar per primera vegada al 1998, per la seva incidència negativa en la tributació dels països, en el seu informe sobre la competència fiscal perjudicial (*Harmful Tax Competition*). Dos anys després, al 2000, l'OCDE va definir un programa multilateral contra les pràctiques dels paradisos fiscals dels centres financers per a no residents a través d'un informe que va revelar la seva activitat en un nombre important de països i territoris vinculats a la UE.

Pràcticament en paral·lel al treball del Fòrum d'Estabilitat Financera (FSF) —que pocs mesos abans havia publicat el seu propi catàleg de centres offshore (FSF, 2000) considerant que pel seu descontrol, amb insuficients regulacions i supervisió sobre els nous negocis financers, podrien representar una amenaça per l'estabilitat del sistema internacional—, l'OCDE es va ocupar d'analitzar l'abast de la liberalització econòmica que havia generat jurisdiccions en països i territoris que practicaven una competència deslleial (*unfair competition*) i establien regulacions fiscals amb la única finalitat d'atraure capital d'altres països.

Per aquest motiu el Comitè d'Assumptes Fiscals de l'OCDE va examinar les regulacions de les diferents jurisdiccions i, després de negociacions entre bastidors, va definir els països i centres financers que podien ser considerats paradisos fiscals o règims fiscals preferencials, així com l'adopció de mesures conjuntes contra les pràctiques fiscals perjudicials pels països incorporats al programa multilateral. Per lluitar contra la competència deslleial entre països, l'OCDE va establir els criteris referits que definien els paradisos fiscals (baixa o nul·la fiscalitat, manca de transparència, absència de cooperació amb la resta de països i una regulació que no exigeix activitat econòmica local per concedir beneficis fiscals) com a pràctiques fiscals competitives

perjudicials pels demés països, que després de negociacions a la seva vegada poc transparents va donar lloc al 2000 a la llista ja esmentada de paradisos fiscals.

Però aquest projecte d'actuació multilateral, que fixava abans del 2006 el termini per la supressió dels paradisos fiscals, va experimentar una mutació tècnica amb l'entrada en acció de l'Administració estadounidenca neoconservadora al 2001. Aquesta mutació va suposar la inanitat final del projecte, que va anar diluint-se —amb la modificació dels trets definitoris del concepte de paradís fiscal i dels objectius— i va acabar essent substituït per un altre projecte de molt menor abast a partir de 2003, sense que fins ara s'hagi publicat un informe final dels seus resultats.⁹

Set anys després de l'informe de l'OCDE de 2000, aquest treball segueix essent l'estudi oficial més seriós fins la data, malgrat que partia d'una perspectiva restrictiva, només fiscal, que marginava altres aspectes, com la implicació dels centres *offshore* en la delinqüència financera.

El programa d'avaluacions de l'FMI

A instàncies del Fòrum d'Estabilitat Financera, i en compliment de la seva missió de vigilància de l'estabilitat del sistema financer internacional, el Fons Monetari Internacional (FMI) va arrancar també al 2000 un programa d'avaluacions dels centres *offshore* per a prevenir els riscos d'inestabilitat financera. L'objectiu del programa només perseguia recopilar estadístiques de les principals dades macroeconòmiques dels paradisos fiscals, amb la finalitat de millorar el coneixement dels fluxos financers i del sistema financer internacional, però el resultat ha redundat en benefici d'aquests centres extraterritorials sense que l'experiència hagi impedit cap dels escàndols financers esdevinguts des d'aleshores. Ans al contrari, el programa de l'FMI ha estat un actor més per a l'homologació de l'activitat financera *offshore*, per a no residents, de països i territoris que s'han refermat com a ens reconeguts políticament en el pla internacional.

⁹ El projecte de 1998 contra les pràctiques fiscals perjudicials ha quedat diluït en el nou procés del *Global Forum on Taxation*. Iniciat sota els auspicis de les Illes Caiman a l'octubre de 2002, i consolidat arrel de la reunió de Berlín del juny de 2004, el nou fòrum agrupa conjuntament als membres de l'OCDE i als «socis participants» —nova denominació dels paradisos fiscals identificats i compromesos amb la transparència i l'intercanvi d'informació fiscal— i té per objectiu l'establiment d'unes regles globals d'intercanvi comercial («a global playing field»).

Els informes de l'FMI han subratllat, amb les seves avaluacions, el missatge de que hi ha uns mínims estàndards de regulació i supervisió que han d'acomplir totes les jurisdiccions. Un cop assumits aquests estàndards de regulació i supervisió, l'acceptació internacional dels centres *offshore* augmenta, sense que hagin en realitat deixat de funcionar com a paradisos fiscals.

Així mateix, com a part del programa d'avaluació dels centres *offshore*, l'FMI ha estès la seva assistència tècnica a cert nombre de jurisdiccions extraterritorials, ajudant-les a millorar les seves legislacions sobre supervisió i a aplicar els estàndards mínims, a tancar els seus bancs-fantasma —*shell banks* o entitats fictícies autoritzades en els centres *offshore* però la gerència de les quals resideix a un altre lloc— i a desenvolupar programes de reforma. Això ha permès que hagin millorat les dades públiques de què es disposa sobre inversions internacionals de cartera en els centres *offshore* en la mesura que un nombre creixent de jurisdiccions participa en l'*Enquesta coordinada d'Inversions en Cartera* de l'FMI.

Amb aquestes dades a la mà, l'FMI, com a garant de l'estabilitat financera, emet un missatge de tranquil·litat als operadors i mercats financers, expressant la seva confiança en que la gestió d'aquestes centres és fiable. Però com proven la majoria dels casos d'escàndols financers i de blanqueig de capitals, així com posen de manifest les denúncies públiques dels magistrats europeus,¹⁰ la tasca de l'FMI no ha reduït l'activitat dels centres financers extraterritorials en matèria d'enginyeria comptable, de blanqueig de capitals, d'evasió fiscal o de plataformes per a operacions financeres que no haurien pogut realitzar-se en els països dels operadors. És a dir, segueix existint l'arbitratge legislatiu (*regulatory arbitrage*) o ús abusiu de les diferències legislatives, denunciat per l'FSF al 2000.

El pretès millor coneixement per part de l'FMI de l'activitat financera *offshore*, és a dir, la suposada major transparència macroeconòmica, no ha eliminat l'opacitat de les transaccions extraterritorials ni el secret bancari ni la posició negativa dels centres financers extraterritorials davant les demandes externes d'intercanvi d'informació i de cooperació judicial amb els demés

¹⁰ Principalment la Declaració de París del 19 de juny de 2003 («Una crida a l'acció contra la corrupció a gran escala»).

Estats. I no obstant això, els seus informes d'avaluació han legitimat el funcionament del finançament *offshore*, per a no residents, d'aquests territoris o illes.

L'FMI, a més, amb prou feines contempla mesures antiblanqueig, doncs deixa per al GAFI les avaluacions d'aquesta índole, a l'igual que tampoc aborda les qüestions de la competència fiscal perjudicial indicada per l'OCDE (FMI, 2000a: 56).

Donat el desert estadístic («lack of statistics») de que partia, segons ho expressen els propis experts de l'FMI (2000a), el progrés que els economistes del Fons asseguren haver registrat era, d'alguna manera, previsible. Malgrat això, el concepte d'estàndards com a paràmetres de referència pateix de moltes limitacions, per no esmentar la manca d'estàndards per mesurar la realitat —o ficció— de les International Business Companies (IBCs), denominació tècnica que reben les societats instrumentals gairebé sense presència física als enclavaments extraterritorials ni obligació, per manca de legislació en ells, d'aportar dades financeres ni corporatives ni informació sobre fideïcomisos o *trusts* (Hdez. Vigueras 2005).

Les polítiques europees que afavoreixen els centres *offshore*

En l'àmbit de la Unió europea (UE), les preteses campanyes d'alguns Govern europeus contra els paradisos fiscals han quedat en meres accions de relacions públiques, amb cert ressò mediàtic, que han fracassat en el pretès intent de forçar els centres extraterritorials a elevar els seus impostos i a eliminar la seva condició de refugis fiscals i corregir les deficiències.

Dins de la UE, el singular estatus constitucional històric de les dependències i les excolònies del Regne unit varen impedir a aquest Estat acomplir els objectius que els primers Govern de Tony Blair s'havien imposat —essencialment sobre les regulacions vigents en elles— (Edwards Report, 1998). A França, els canvis electorals durant 2002 varen deixar sense conseqüències l'extensa i profunda recerca que un grup de parlamentaris francesos (encapçalats pels diputats socialistes Vicent Peillon i Arnaud Montebourg) havia portat a terme sobre la delinqüència financera i el blanqueig de capitals als paradisos fiscals europeus (Assemblée Nationale Française, 2002).

En primer lloc, a la UE en el seu conjunt l'incumbeix una seriosa responsabilitat envers l'existència de paradisos fiscals en l'espai i entorn europeu. Si examinem les jurisdiccions identificades com a paradisos fiscals segons els organismes abans assenyalats (veure taula «Paradisos fiscals i vinculacions estatals»), dels 59 territoris designats, 18 països i territoris, a més dels casos notoris de Luxemburg i Suïssa, estan enclavats en territori de la Unió Europea o són dependents dels seus Estats membres o gaudeixen d'una vinculació econòmico-jurídica amb la Unió, com són els casos d'Andorra, Mònaco i Liechtenstein. I 13 territoris més no tenen vincles efectius però encara conserven a la Reina Isabel II d'Anglaterra com a Cap d'Estat.

En realitat, la qüestió dels paradisos fiscals es planteja a l'UE indirectament, com una derivació del procés negociador intern sobre l'harmonització de les polítiques econòmiques i fiscals dels Estats associats i la consecució efectiva d'un mercat comunitari, procés que ha tingut que afrontar els problemes de l'evasió fiscal i el blanqueig de capitals.

Aquesta és la raó dels retards i les dificultats que han trobat les polítiques comunitàries per eliminar les pràctiques fiscals perjudicials i l'aplicació de mesures antiblanqueig de diner brut així com la pervivència dels paradisos fiscals de l'entorn europeu. En qualsevol cas, la UE no s'ha plantejat que calgués dissenyar cap pla d'accions o mesures per eradicar el finançament extraterritorial per no residents, com tampoc s'ho ha plantejat l'FMI i únicament amb certes limitacions l'OCDE.

I és que, com s'evidencia clarament, per una part, la Unió Europea ha seguit en l'àmbit regional un model d'integració similar al procés de globalització planetària, que ha prioritzat la integració econòmica en un mercat comunitari per sobre de la integració política dels seus països membres i la possible regulació supranacional o interestatal d'aquest mercat, sense normes comunes que cobreixin el buit deixat per la liberalització i la desregulació estatals. Després de successives mesures per introduir la lliure circulació comunitària dels capitals, a finals dels anys vuitanta es va accelerar la creació de l'espai financer europeu, seguint les propostes del a Comissió Europea, la qual cosa va significar la supressió dels darrers controls que quedaven als fluxos de capitals en l'àmbit intern europeu.

En realitat, l'eliminació de les restriccions dins del mercat interior es a assolir amb les disposicions incorporades al Tractat de la UE, que varen establir la plena llibertat de circulació dels capitals. De manera que les informacions quotidianes, tant en la resta de països europeus com a Espanya, revelen que la utilització ordinària dels paradisos fiscals *offshore* per part de bancs, empreses i persones acabalades generen les conseqüències nefastes conegudes de l'evasió i el frau fiscal, de l'especulació financera i la seva intervenció en el blanqueig de capitals i en l'ocultació del producte de la delinqüència financera i de la gran corrupció. No obstant això, a part de les ineficaces accions projectades per l'FMI, l'OCDE o el GAFI, que afecten als països europeus com als restants membres, ni l'anterior Comunitat Europea ni l'actual Unió Europea, com entitats supraestats, han dissenyat cap programa específic per l'eradicació del finançament extraterritorial, ni pel que fa als centres *offshore* enclavats en el territori europeu ni per aquells d'ultramar dependents del Regne Unit i d'Holanda; ni tampoc pels situats geogràficament en el seu entorn més pròxim. Ans al contrari, la defensa del lliure mercat ha determinat que algunes polítiques de la UE hagin pogut contribuir a la consolidació de molts i importants paradisos fiscals, de centres financers extraterritorials dependents d'Estats membres i d'aquells situats en l'àrea d'influència més directa de la UE.

I d'aquesta manera, després de 14 anys de negociació política, la Unió va aconseguir acordar el paquet fiscal amb mesures mínimes aprovat el 1997 i, sobre tot, va aconseguir l'acord de l'ECOFIN de 2003 sobre la Directiva de la fiscalitat de l'estalvi particular per l'aplicació d'un intercanvi automàtic d'informació fiscal —o d'una retenció fiscal però limitada als interessos dels dipòsits bancaris de particulars—. Mesures que, a part de les divergències entre els Estats membres per l'aplicació d'aquest acord, exigien la concertació d'acords bilaterals amb els microestats *de facto* o *de iure*, convertits en paradisos fiscals com Suïssa, Andorra o les Illes Caiman, com així va succeir al 2004 i 2005.

La realitat actual és que s'ha consolidat als centres financers extraterritorials europeus; ja que la concepció de la UE com un mercat ha conduït a l'associació i integració financera d'aquests

centres *offshore* europeus identificats, que es beneficien de la Unió però sense integrar-se formalment en ella.

La regulació a Espanya, molt per fer

Pel que fa a l'àmbit de les polítiques a l'Estat espanyol, fins el moment només s'han dut a terme algunes mesures disperses contra l'evasió i el frau fiscal així com contra el blanqueig de capitals, que pretenien incidir sobre les conseqüències negatives que es deriven e la disponibilitat dels centres *offshore*.

En aquest context, destaca, entre el que s'ha fet més recentment, l'aprovació al 2005 del Reial Decret 54/05 sobre la prevenció del blanqueig de capitals en relació, entre d'altres finalitats, amb l'actuació en els paradisos fiscals —norma que venia a modificar la Llei 19/1993, de 28 de desembre, sobre Determinades Mesures de prevenció del Blanqueig de Capitals—. El Reial Decret de 2005 introduïa, entre d'altres novetats, l'exigència d'identificació dels ordenants de transferències internacionals —identificació que, per altra banda, no s'exigeix a les institucions financeres—. També al 2005 es va aprovar l'Ordre 2963/2005 que creava l'òrgan centralitzat de prevenció en matèria de blanqueig de capitals al Consell General del Notariat, amb l'objecte d'establir millor canals de col·laboració dels notaris en aquesta qüestió. Un any després, l'Ordre 2619/2006 pretenia introduir més transparència en les transferències amb l'exterior a través de mesures de control intern pels subjectes obligats, com bancs i caixes, sobre els clients que potencialment impliquen un risc superior al promig. A finals d'aquest mateix any es va aprovar la Llei 36/2006 de Mesures de Prevenció del Fraude Fiscal on finalment es reconeix que el frau fiscal és el principal element inequitatiu de tot el sistema tributari i on s'adopten mesures específiques pel sector immobiliari i els paradisos fiscals. Així mateix, s'han adoptat reformes de la Llei del Notariat (lleï vigent des de 1862) per velar per una major formalitat en els actes o negocis jurídics en els que intervenen els notaris. Mesures totes ells que han de ser considerades com a positives però d'una efectivitat, fins el moment, nul·la (Jiménez Villarejo, 2007). I això és així, en gran part, per la incapacitat de les autoritats públiques per aconseguir l'acompliment de

les poques disposicions legals que s'estableixen, tal i com va denunciar el GAFI a l'estiu del 2006.

En efecte, en el seu tercer informe d'avaluació sobre l'Estat espanyol (GAFI, 2006), aquest grup de treball intergovernamental denunciava l'incompliment per part del Govern espanyol d'algunes de les 40 recomanacions establertes per prevenir el blanqueig de capitals i posava en evidència diversos punts que faciliten a l'Estat espanyol la fluïdesa incontrolada dels fluxos financers de les entitats bancàries amb els paradisos fiscals: principalment, el descontrol de la banca corresponsal i la inexistència de prohibició legal de mantenir relacions amb bancs fantasma o amb bancs amb comptes en aquest tipus de banca fictícia pròpia dels centres *offshore*. En concret es denunciava la manca de supervisió adequada d'aquells actors participants en els sectors de més risc —advocats, notaries, immobiliàries, registradors, assessors, joiers i casinos— i la tolerància de les autoritats espanyoles envers els paradisos fiscals. En aquest sentit, l'informe del GAFI recriminava al Govern espanyol que consentís el manteniment per part de les institucions financeres, de relacions de corresponsalia amb bancs-pantalla o fantasma (*shell banks*) en paradisos fiscals i que no exigís que les filials bancàries a paradisos fiscals acomplissin amb els sistemes de control intern que permetin detectar operacions sospitoses, tal i com exigeix la Llei de blanqueig de 1993. Donat que ni el Govern ni el Banc d'Espanya han exigit mai, al llarg d'aquests més de 13 anys, l'acompliment d'aquesta disposició de la llei de 1993, això permet afirmar que les autoritats compleixen sistemàticament el control de les comptes de les corresponsalies bancàries en els paradisos fiscals, malgrat posseir mecanismes legals per exigir-ho (Jiménez Villarejo, 2007).

De manera que, si bé fragmentàriament i de forma dispersa, s'han anat adoptant mesures que poden ser considerades positives, l'eficàcia de les mateixes és pràcticament nul·la. Els motius els podem trobar en l'actitud titubejant de la classe política socialdemòcrata enfront a la ferma defensa dels postulats neoliberals que emergeix en forma de literatura pseudoacadèmica,

declaracions de representants dels principals *lobbies* econòmics i, per descomptat, del posicionament de la classe política conservadora en defensa dels seus interessos.¹¹

En tots els casos, cal subratllar la dimensió política generalment ignorada que té el secretisme dels paradisos fiscals, perquè tot plegat sostrau les operacions transnacionals financeres al control i a la supervisió de les autoritats dels Estats —amb l’atractiu de les avantatges tributàries que redueixen els costos fiscals, la qual cosa accentua la competència fiscal entre els Estats—. Una nova situació global d’opacitat financera i competència fiscal, davant la qual els Estats són vulnerables i tenen escassa autonomia per dissenyar polítiques fiscals defensives front els paradisos fiscals per no residents, d’aquí la necessitat de polítiques de més ampli abast que les dutes a terme fins ara.

En síntesi, com a resultat de la ineficàcia dels projectes multilaterals, la competència fiscal extrema acompanyada de l’atractiu de l’opacitat de les transaccions és l’opció d’aquells països o territoris que com a centres *offshore* participen en el mercat financer obert. El volum de negoci financer d’aquestes centres, molt important en la majoria dels casos, no guarda relació amb la dimensió del mercat interior, és a dir, la seva activitat s’orienta preferentment, quan no exclusivament, a particulars o entitats els titulars de les quals no són residents en aquestes jurisdiccions, i que arriben fruit de l’atracció provocada per les avantatges d’opacitat i fiscalitat que ofereixen juntament amb la liberalitat de les seves normatives. Com bona part d’aquestes avantatges són d’origen tributari, un centre *offshore* ve a ser sinònim de paradís fiscal, però l’evolució de la competència fiscal entre els Estats fa avui difícil utilitzar només aquest criteri per la seva identificació, per la qual cosa entenem que l’opacitat contribueix millor a definir aquestes jurisdiccions juntament amb la seva desvinculació amb l’activitat econòmica. Això accentua, a més, la dimensió política —sistemàticament obviada— d’aquest fenomen.

4. L’actuació política responsable

¹¹ Veure, per exemple, el manual *Los paraísos fiscales. Uso de las jurisdicciones de baja tributación*, de José María Martínez Selva (Dijusa, 2005) o l’article de José Aristónico García, Decà del col·legi notarial de Madrid, publicat a *El País* el 5 de febrer de 2007 sota el títol «¿Hacia una nueva concepción del notariado?».

El Tractat de Roma, text fundador de la Comunitat Econòmica Europea al 1957, ja establia com a fonament del mercat interior la lliure circulació de capitals juntament amb la llibertat de circulació de serveis, mercaderies i persones. Però mentre el mercat comú per les mercaderies s'assolia al 1968 mitjançant la unió duanera amb una tarifa exterior, la llibertat de moviments de capitals va tardar trenta anys a aplicar-se i, després de les successives reformes del Tractat de Roma, es va assolir deslligada de l'harmonització fiscal entre els socis, contràriament al previst a Roma i ampliant la liberalització als moviments de capitals extracomunitaris. Encara més, al 2001, el Tractat de Niça ratificava la prohibició de restriccions als moviments de capitals no solsament entre els Estats membres de la Unió Europea, sinó entre Estats membres i tercers països, prohibició incorporada com a permanent al Tractat-Constitució el 2004. Així, sobre la base dels tractats fundacionals, el mercat dels serveis financers ha quedat definit mitjançant l'anomenat *espai financer europeu* establert en el marc de la globalització dels mercats financers, o més aviat diluït en ells perquè aquest mercat comú interior de serveis financers està mancat de tota autoritat supranacional que supervisi el seu funcionament en matèria bancària, d'assegurances o de Borses. De manera que, cadascun dels Estats membres de la UE té que enfrontar-se per sí sol a les conseqüències negatives de la llibertat dels fluxos financers extracomunitaris que es produeixen amb els paradisos fiscals extraterritorials carregats d'atractius d'opacitat, baixa fiscalitat i escassa regulació i control.

Així doncs, per bé que harmonitzada en molts aspectes pel conjunt de la Unió i de l'Espai Econòmic Europeu, que inclou també al paradís fiscal de Liechtenstein, la regulació i supervisió financeres segueix essent, en darrer terme, una responsabilitat d'àmbit estatal. I aquesta absència d'autoritat europea legal supraestatal efectiva ha permès el manteniment de l'autonomia i independència dels sistemes i les polítiques fiscals dels Estats membres. I, per tant, ha generat i promogut la competència fiscal entre els Estats socis en el seu afany per atraure capitals, amb avantatge pels microestats convertits de fet o de dret en paradisos fiscals. En un àmbit que més que qualsevol altre transcendeix les fronteres dels Estats, són els organismes nacionals els que han de velar per la transparència dels mercats i de les operacions,

per l'adequada formació dels preus dels productes i dels costos financers i per la prevenció del blanqueig i el finançament internacional dels grups terroristes. És a dir, tenen que afrontar les conseqüències negatives derivades de la disponibilitat dels centres *offshore* associats a la UE.

De manera que s'ha creat un espai financer europeu, però la UE està mancada d'un espai fiscal comunitari, conservant els Estats la seva capacitat tributària malgrat l'harmonització requerida ja des del citat Tractat de Roma. L'exigència d'unanimitat en les decisions europees en matèria fiscal (articles 93 i 94 del TCE) impedeix la superació d'aquesta situació —especialment ara que caldria comptar amb els vots de dos microestats membres paradisos fiscals com Malta i Xipre—, i no sorprèn saber que entre els Estats que més defensen aquesta unanimitat o capacitat de bloqueig estan el Regne Unit o Luxemburg, dos de les principals places vinculades a jurisdiccions *offshore*.

Així és com la realitat dels centres *offshore* s'alimenta d'aquesta singular situació política i econòmica a la resta de països que, estant regulats i supervisats fiscalment, no penalitzen la utilització de societats registrades en els centres *offshore* —societats, per altra banda, profusament utilitzades en els darrers anys per la majoria de grans grups bancaris, empreses i patrimonis europeus, també els radicats al nostre país—. La lluita contra els paradisos fiscals s'enfronta en aquest marc a un obstacle principal i no resolt, que no és altre que el relacionat amb la informació financer i comptable que es disposa de les entitats financeres i no financeres que operen a través de paradisos fiscals. I a l'absència de supervisió sobre elles, en quedar fora del control del supervisor nacional, cal sumar l'escàs o nul intercanvi d'informació i de cooperació transnacional dels centres *offshore*. Les temptatives que en aquest sentit s'han començat a dur a terme per garantir la cooperació informativa de les places *offshore* topa amb dues realitats insalvables. La primera és la manca d'informació real de les pròpies autoritats *offshore* en aquells casos en els que els règims fiscals són més permissius. La segona és la ineficàcia d'una cooperació no generalitzada, doncs augmentant la supervisió només en determinades jurisdiccions la única cosa que s'aconsegueix és traslladar els negocis a altres enclavaments.

En realitat, i com ja s'ha posat de manifest, la lluita contra els centres *offshore* s'ha caracteritzat des de sempre per l'absència d'una veritable voluntat política d'abordar el problema donada la seva gènesi ideològica neoliberal. I això és així bé perquè els propis Estats tenen interessos *offshore* —com el Regne Unit, Holanda o Luxemburg—, bé per una manca de sensibilitat davant una qüestió que fins fa ben poc s'associava de forma gairebé exclusiva a l'evasió fiscal de les grans fortunes. A més, la dificultat que suposa enfrontar-se al problema de forma no generalitzada, fragmentàriament i des de l'àmbit nacional, ha provocat, en la majoria dels casos, una paràlisi política en convertir la necessitat d'adoptar solucions globals en una obligació que impossibilita actuar localment. Això no obstant, i paradoxalment, difícilment s'aconseguirà un posicionament actiu generalitzat sense actuar primer, des de l'àmbit local, en al menys quatre pilars del que podríem considerar és una acció política realment compromesa amb l'eradicació del fenomen *offshore*: l'actuació en l'àmbit del coneixement del fenomen; l'actuació en allò que té a veure amb la *res publica*; l'actuació en l'agenda social local-nacional; i l'actuació en l'agenda política internacional.

(1) L'actuació en l'àmbit del coneixement del fenomen

El 2005, un memoràndum de la Comissió europea relatiu a l'aplicació de la Directiva sobre Tributació de l'estalvi particular reconeixia que ni la Comissió ni els Estats membres de la UE disposaven de xifres concretes sobre el frau fiscal degut a les comptes bancàries estrangeres. Si bé una quantificació exacte de les finances *offshore* és pràcticament inabastable, és imperatiu que les autoritats polítiques realitzin estimacions avaluant el volum de fons, pertanyents a entitats amb domicili social als seus països, que es refugien en paradisos fiscals.

De manera que el primer pas a realitzar des de l'àmbit polític exigeix donar al fenomen dels centres *offshore* la consideració de problema polític que es mereix a partir de:

- a) La creació de centres públics de medició —per a entitats radicades o que operen en el nostre territori— del fenomen.
- b) Fomentar i recolzar la investigació acadèmica que tingui per finalitat analitzar, aprofundir i avaluar el fenomen per combatre'l.

c) Fomentar i recolzar —i, per descomptat, escoltar— als organismes no governamentals que la societat civil ha desenvolupat o pot desenvolupar per combatre el fenomen.

(2) L'actuació en l'àmbit de la res publica

Qualsevol investigador que consulti les comptes anuals de les principals empreses espanyoles pot descobrir que el grup Telefònica té filials a les Illes Verges britàniques, el grup Repsol les té a les Bermudes i el grup Santander Central Hispano en multitud de places similars, per citar només tres casos. De l'actuació apuntada en l'apartat anterior, l'autoritat pública pot obtenir un catàleg d'empreses que utilitzen els paradisos fiscals per operar. Attac va sol·licitar al Ministeri d'Economia al 2005 que les filials que operen en paradisos fiscals no fossin reconegudes en territori espanyol, mesura que no fou atesa. Com tampoc ho fou la de no admetre en les contractacions públiques a empreses amb filials a paradisos fiscals. Nogensmenys, un cop més, la inoperància a nivell superior no impedeix actuar en d'altres nivells polítics:

a) Qualsevol autoritat pública, des d'un consistori municipal a un organisme autonòmic té a les seves mans la capacitat per excloure de la contractació pública als grups financers o no financers amb filials conegudes en paradisos fiscals. El principi de la competència no pot veure's vulnerat, per discriminar entre proveïdors, quan el principi d'exclusió té a veure amb la lluita contra la delinqüència financera. Per tant, una primera mesura podria ser la negació del reconeixement jurídic automàtic a les societats i entitats registrades en països i territoris catalogats com a paradisos fiscals per ser meres ficcions legals i instrumentals sense contingut empresarial de cap mena —meres bústies de correu, amb titulars que són a la seva vegada entitats registrades en d'altres jurisdiccions— podent-les-hi requerir en el seu cas que acreditin la realització d'activitat econòmica local efectiva on estiguin registrades com empreses i la identificació real dels seus titulars.

b) Una altra mesura preventiva seria l'exigència legal de més transparència dels grups empresarials amb seu a l'Estat espanyol per tal que als seus informes anuals aportessin dades precises relatives a les seves societats *offshore* (titularitat, activitat econòmica local i altres dades exigibles) com si actuessin en territori espanyol. Anant més lluny, entre d'altres

mesures possibles, es podria establir que en un termini raonable quedés prohibida la participació en subhastes i contractacions de subministrament de serveis i bens a les Administracions públiques espanyoles d'aquells grups empresarials que disposin de filials a països i territoris considerats paradisos fiscals.

c) En aquest sentit, caldria dotar de més recursos a determinats organismes públics que ja estan funcionat en àmbits relacionats amb l'activitat *offshore* —com la Fiscalia Anticorrupció i el Servei de prevenció de blanqueig— o crear-se'n d'altres de nous per combatre la delinqüència financera, en la mesura que aquesta constitueix un element central en l'estructura de la delinqüència organitzada global.

d) I, per descomptat, és imprescindible exigir l'acompliment de les normatives legals vigents que ja incorporen mesures de lluita contra l'ús de paradisos fiscals.

(3) L'actuació en l'agenda social local-nacional

La presa de consideració del fenomen dels centres *offshore* en tota la seva magnitud exigeix, al mateix temps, un elevat grau de divulgació de les seves conseqüències i de sensibilització davant aquesta qüestió. Una sensibilització que no pot ni ha de ser només política, sinó també de caràcter global, en el si de l'opinió pública. Cal ampliar la noció de paradís fiscal de l'imaginari col·lectiu —bàsicament associada a l'evasió fiscal— per vincular-la també a les seves conseqüències negatives en tots els àmbits —com la pobresa i l'escandalosa desigualtat de rentes, el frau fiscal, la delinqüència financera, el finançament del terrorisme, l'especulació i la corrupció immobiliària i el narcotràfec—. Això implica desenvolupar una política de divulgació i sensibilització ciutadana que es contraposi a la teoria de la baixa tributació com un dret legítim i, en particular, a la noció esbiaixada dels impostos com a mer cost empresarial o com a disminució de la renda personal, en lloc de la concepció més objectiva de recursos per el manteniment d'institucions de l'Estat i de la convivència organitzada. Diverses són les eines de les que es disposa des de l'àmbit públic per incorporar a l'agenda ciutadana l'assumpte dels paradisos fiscals:

- a) A través dels mitjans de comunicació públics, fomentant una més gran cobertura i investigació periodística sobre el fenomen.
- b) Estimulant la investigació periodística sobre el finançament *offshore* també en els mitjans de comunicació privats, a través de la concessió d'ajuts o premis que fomentin la investigació en aquest àmbit i en d'altres afins.
- c) A través de la promoció i difusió de literatura que sensibilitzi a la ciutadania i contraresti el pes de l'abundant literatura apologètica de la baixa tributació.
- d) Promovent l'anàlisi financera crítica en els àmbits acadèmics i professionals implicats— del dret, l'empresa, l'economia o el periodisme— per tal de compensar l'hegemonia de l'ortodoxia econòmica neoliberal.

(4) L'actuació en l'agenda política internacional

Una actuació de divulgació i sensibilització important, com l'indicada en l'apartat anterior, comportaria —o hauria de comportar— la formació d'una opinió pública conscient de la gravetat i diversitat de repercussions dels paradisos fiscals i receptiva a la necessitat d'articular una estructura política supranacional que s'enfronti de veritat al fenomen. Això atorgaria més força a les autoritats polítiques locals, regionals i nacionals per exercir pressió sobre les instàncies polítiques superiors —bé siguin nacionals o internacionals, dins i fora d'Europa— per l'adopció de mesures polítiques contundents de regulació dels centres *offshore*. Els instruments a desplegar a nivell internacional per aconseguir això serien els mateixos assenyalats anteriorment:

- a) La creació de centres públics de medició del fenomen.
- b) La creació de mecanismes de persecució real del fenomen.
- c) La prioritització, en la contractació pública, dels grups empresarials no vinculats a centres *offshore*.
- d) Les accions de sensibilització de l'opinió pública europea davant les dimensions i conseqüències de l'activitat *offshore*.

e) La promoció de la gestació de noves mesures legals específicament dissenyades per eradicar l'existència dels paradisos fiscals, començant per la revisió urgent de la redacció actual de l'article 56 del Tractat-Constitució europeu, que prohibeix «totes les restriccions als moviments de capitals [...] entre els Estats membres i tercers països» —és a dir, que impedeix el control efectiu dels fluxos financers amb els paradisos fiscals.

L'objectiu no pot ser altre que combatre globalment el desenvolupament de centres *offshore*, emparats per la inacció política i la pressió dels principals *lobbies* empresarials i econòmics davant una opinió pública mantinguda desinformada i passiva.

5. Conclusions

En el text de 2000 d'Oxfam sobre paradisos fiscals que citàvem anteriorment, aquesta organització no governamental assenyala a quatre principals actors en el debat dels paradisos fiscals o, el que és el mateix, indica quins són els que protagonitzen aquest debat. Es tracta de les autoritats fiscals, els assessors jurídics, els assessors fiscals i els periodistes financers. Oxfam feia menció d'aquests quatre actors —tots ells defensors o justificadors en la seva major part, en major o menor grau, del fenomen *offshore*— per ressaltar l'omissió dels perjudicats, com són els ciutadans menys afavorits, que veuen com la injustícia fiscal augmenta els obstacles per eradicar la pobresa, tant als països més pobres del planeta com als més desenvolupats. La documentació esmentada en les pàgines anteriors i molts altres textos oficials emanats d'instàncies comunitàries europees presenten de forma fefaent als centres *offshore* com una realitat que condiciona les decisions polítiques i que condueix, a la pràctica, cap a polítiques nacionals contràries als interessos dels ciutadans.

La presència dels centres *offshore* és l'element més desestabilitzador de l'actual capitalisme financer i, probablement, el millor exemple dels riscos als que ens condueix la financiarització — la subordinació de l'economia productiva a la financera o virtual— de l'economia global, una

preeminència de les finances sobre l'economia que suposa una disminució del control democràtic a les nostres societats. Una acció política compromesa amb la justícia i la igualtat ha d'impedir que Europa sigui només una zona de lliure canvi i vetllar perquè es construeixi veritablement un poder comunitari políticament responsable amb els ciutadans.

Per això, en primer lloc, una política responsable en aquest àmbit no pot seguir dissenyant-se per l'interior d'un Estat, sinó que ha de contemplar l'horitzó en què aquest Estat actua avui en dia, és a dir: les insuficiències de la UE i de les organitzacions intergovernamentals d'abast global. Les decisions dels Consells i de la Comissió europea no poden acceptar-se com a decisions instrumentals merament tècniques que els Parlaments nacionals han de desenvolupar, sinó que han de respondre a polítiques prèviament debatudes, si no volem que Brussel·les segueixi essent una excusa per l'aplicació de polítiques neoliberals imposades pels *lobbies* econòmics i financers.

Però per assolir el darrer objectiu cal que abans acotem, mesurem i divulguem la magnitud del problema, les seves causes i les seves conseqüències. I tal cosa no es possible sense destinar recursos a estudiar el fenomen dels paradisos fiscals; a sensibilitzar, formar i informar a la població envers els seus perjudicis, i a dissenyar formes de combatre eficaçment la qüestió. Per això cal, abans que res, que des de les administracions públiques es suprimeixi tota permissivitat envers el fenomen i s'exerceixi una tolerància zero amb els que mantinguin activitat en àrees financeres extraterritorials amb beneficis per a no residents. Totes aquestes actuacions, malgrat la supranacionalitat del problema i l'imprescindible enfocament global del mateix, han de realitzar-se, també, o potser àdhuc en primer lloc, des dels àmbits autonòmic i local, per tal de canviar, des de baix, les inèrcies polítiques superiors.

Perquè, al cap i a la fi, el que es precisa per abordar aquest assumpte no és tant una qüestió d'escala i envergadura, que també, com d'enfocament o perspectiva. Per passar de la mera dimensió tècnica del problema a la seva dimensió veritablement rellevant, la política. Perquè és la dimensió política la que ens permetrà suprimir aquesta realitat perniciosa que denominem paradisos fiscals. Perquè fer front seriosament als paradisos fiscals és la única manera d'abordar la lluita contra el blanqueig de capitals, contra l'evasió fiscal, contra els abusos del sistema

financer i contra l'opacitat de les grans operacions financeres, que impedeix conèixer els veritables interessos en joc. Totes elles qüestions polítiques de primer ordre que, efectivament, requeriran la seva traducció en mesures tècniques per la seva solució i prevenció, però que no poden abordar-se com a meres qüestions de pura consideració tècnica fiscal i judicial doncs exigeixen abans la definició d'objectius polítics que condueixin a la reafirmació del poder de l'Estat en el marc internacional. I, més en concret, la reafirmació del poder de l'Estat front als poders financers globalitzats. Per això, una política governamental responsable i solvent davant els paradisos fiscals no pot limitar-se a propostes tècniques de reformes tributàries, ni de mera organització judicial i policial, encara que també les inclogui, sinó que té que abordar les causes profundes que han generat el descontrol actual dels moviments financers transnacionals.

Referències bibliogràfiques

- Aglietta, M i Moatti, S. (2002): *El FMI: del orden monetario a los desórdenes financieros*. Madrid: Akal.
- Almiron, Núria (2003): *Juicio al poder. El pulso de la Justicia al BSCH*. Madrid: Temas de Hoy.
- Assemblée Nationale Française (2002): «Rapport d'information par la misión d'information commune sur les obstacles au contrôle et à la repression de la délinquance financière et du blanchiment des capitaux en Europe». N° 2311, sobre la sessió del 22 de gener de 2000, publicat el 30 de març de 2002.
- BINLEA (2002): «National Money Laundering Strategy». Washington: Bureau for International Narcotics and Law Enforcement Affairs.
- Brenner, Robert (2002): *La expansión económica y la burbuja bursátil*. Madrid: Akal.
- Castells, Manuel (2000): *La era de la información*. Madrid: Alianza editorial.
- Chesnais, François (2004): *La finance mondialisée*. Paris: Éditions la Découverte.
- Chesnais, François i Plihon, Dominique eds. (2000): *Las trampas de las finanzas mundiales*. Madrid: Akal.
- Comissió Europea (2005): «Memo/05/228», 30 de juny de 2005.
- Dorgan, Byron; Levin, Carl i Feingold, Russ (2007) «S.396: A bill to amend the Internal Revenue Code of 1986 to treat controlled foreign corporations established in tax havens as domestic corporations». Senat dels EUA, 25 de gener.

- Duménil, Gérard i Levy, Dominique (2001): *Crise et sortie de crise: ordre et désordres néolibéraux*. Paris: Press Universitaires de France.
- Edwards Report (1998): «Review of Financial Regulation in the Crown Dependencies», Informe del ministre de l'interior britànic, Andrew Edwards. 17 novembre.
- FMI (2000): «Offshore Financial Centres. IMF Background Paper». Washington: Fons Monetari Internacional.
- FMI (2000a): «Offshore Financial Centres. The Role of IMF». Washington: Fons Monetari Internacional.
- FSF (2000): «Grouping of Offshore Financial Centres (OFCs) to Assist in Setting Priorities for Assessment». Basilea: Fòrum d'Estabilitat Financera.
- GAFI (2006): «Third Mutual Evaluation Report on Anti-money laundering and Combating the Financing of Terrorism: Spain». Financial Action Task Force, 23 juny.
- George, Susan i Fabrizio, Sabelli (1998): *La religión del crédito: el Banco Mundial y su imperio secular*. Barcelona: Fundación Intermón Oxfam.
- George, Susan i Wolf, Martin (2002): *La globalización liberal: a favor y en contra*. Madrid: Anagrama.
- Hdez. Viguera, Juan (2005): *Los paraísos fiscales. Cómo los centros offshore socavan las democracias*. Madrid: Akal
- Hdez. Viguera, Juan (2007): *La Europa opaca de las finanzas. Y los paraísos fiscales europeos*. Obra inèdita en curs de publicació.
- Hilferding, Rudolf (1985): *El capital financiero*. Madrid: Tecnos [1ª ed. 1910].
- HSGAC (2003): «Enron's credit rating: Enron's Bankers' contacts with moody's And government officials». Senat dels EUA, Permanent Subcommittee on Investigations, Homeland Security and Governmental Affairs Committee, 3 de gener.
- HSGAC (2005): «The role of professional firms in the U.S. tax shelter industry». Senat dels EUA, Permanent Subcommittee on Investigations, Homeland Security and Governmental Affairs Committee, 13 de abril.
- HSGAC (2006): «Tax Haven Abuses: The Enablers, The Tools & Secrecy». Senat dels EUA, Permanent Subcommittee on Investigations, Homeland Security and Governmental Affairs Committee, 1 de agosto.
- IFS (2006): «International Private Wealth Management». Londres: International Financial Services.

- Jiménez Villarejo, Carlos (2007): «Justicia fiscal contra desigualdad social». Presentación de la Campaña por la justicia fiscal de Attac, en <http://www.attac.org>.
- MLCG (2006): *World Wealth Report 2006*. Nueva York: Merrill Lynch i Cap Gemini.
- Moisés, Naím (2006): *Ilícito. Cómo traficantes, contrabandistas y piratas están cambiando el mundo*. Barcelona: Debate.
- OCDE (1998): «Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue». Paris: OCDE.
- OCDE (2000): «Towards Global Tax Co-operation». Paris: OECD.
- Oxfam (2000): «Tax Havens: releasing the hidden billions for poverty eradication». A: <http://oxfam.intelli-direct.com>.
- Ramos, Joanne (2007): «Places in the sun». A *The Economist*, 22 febrer.
- Seabrooke, Leonard (2001): *US Power in International Finance. The Victory of Dividends*. Nova York: Palgrave.
- Stiglitz, Joseph (2004): *Cómo hacer que funcione la globalización*. Madrid: Taurus, 2006.
- Stiglitz, Joseph (2006): *El malestar de la globalización*. Madrid: Taurus,
- Tax Justice Network (2005): «Briefing Paper: The price of Offshore». Londres: Tax Justice Network.
- Torres López, Juan (2005): *Toma el dinero y corre. La globalización neoliberal del dinero y las finanzas*. Barcelona: Icària.